

25 ГОДИНА ПОСТОЈАЊА И РАДА ИСТОРИЈСКОГ МУЗЕЈА СРБИЈЕ

Период од 25 година није тако дуг, али ни кратак, да се не би могла дати целовитија слика о делатности једне институције, у овом случају конкретно Историјског музеја Србије. Немамо намеру да вас детаљно упознајемо са свим питањима од значаја за овај Музеј, јер смо то учинили пре пет година, када смо, на овом истом месту, обележили 20-годишњицу Музеја. Зато ће моје излагање више бити усмерено на период од последњих пет година, између 20-те и 25-те годишњице.

Морам, ипак поновити, због оних присутних који то можда не знају, да је Музеј основан на иницијативу Извршног комитета ЦК СК Србије, Уредбом Извршног већа Народне скупштине Народне Републике Србије, 20. фебруара 1963. године, као Музеј општег-комплексног типа, са седиштем у Београду и основним задатком: да проучава и музеолошки обрађује и презентира јавности друштвено-политичка, привредна и културна кретања у историји српског народа и државе, што је и посебно утврђено и разрађено концепцијом његовог будућег рада и развоја. Као једна од најзначајнијих компонената рада Музеја утврђена је и његова обавеза и задатак да, у оквиру своје надлежности, врши заштиту уметничко-историјских предмета значајних за изучавање историјских догађаја и личности од досељавања Словена на Балканско полуострво до данашњих дана, како у СР Србији, тако и у иностранству. Музеј због тога улази у ред оних институција које су од посебног друштвеног интереса за СР Србију.

Иако данас званично обележавамо 25-годишњицу Историјског музеја Србије, желим да нагласим да је прва Уредба о његовом оснивању под именом Историјски музеј НР Србије, донета од стране владе НР Србије (В. С бр. 482) још 6. новембра 1950. године, али иста није реализована. (Уредба је објављена у „Сл. Гласнику НР Србије 7. XI 1950. године).

* Реферат Гојка Лађевића, директора Историјског музеја Србије, на свечаном скупу, 23. II 1988. године, поводом обележавања 25. годишњице Музеја.

Слободан сам да кажем да је по нашем мишљењу, Историјски музеј Србије, својим радом, у протеклих 25 година, иако за то није имао, и још увек нема, ни најелементарније услове за рад и заштиту уметничко-историјских предмета, међу којима се налазе бројни јединствени и изузетно вредни и значајни примерци, доказао оправданост свог постојања и закључка Извршног комитета ЦК СК Србије са седнице од 24. XI 1962. године када је покренута иницијатива за оснивање овог Музеја: „да је Србији, с обзиром на особеност њеног развика и посебне индивидуалности српског народа, потребан један историјски музеј, и то у Београду“.

Научно-истраживачким радом, проналажењем и прикупљањем уметничко-историјских предмета, од којих су многи набављени откупом, а знатан број се у Музеју нашао и путем поклона, обогаћене су збирке Музеја најразноврснијим и врло вредним музејским експонатима. Приликом обележавања 20-годишњице Музеја саопштили смо да се у 17 музејских збирки и 10 фондова налази 19.410 уметничко-историјских предмета. За протеклих 5 година овај број је повећан за 3.792 предмета тако да Музеј данас располаже у својим збиркама и фондовима са укупно 22.932 предмета.** Значајан број ових музејских материјала набављен је приликом рада на студијско-тематским изложбама, а то је истовремено и пут којим се обезбеђују и експонати за будућу сталну поставку овог Музеја.

Само у протеклих 5 година Музеј је организовао 31 студијско-тематску изложбу које су приказане у 23 места у СР Србији (без САП), у 3 места на територији САП и 15 места у социјалистичким републикама: Хрватској, Словенији, Македонији и Босни и Херцеговини, (Загребу, Љубљани, Марибору, Цељу, Кочевју, Ријеци, Сплиту, Осиеку, Сарајеву, Мостару, Бања Луци, Босанском Шамцу, Грачаници, Градаццу и Скопљу). Године 1987. стручњаци Музеја су завршили и сталну поставку Музеја Јадра у Лозници који је створен у оквиру обележавања 200-годишњице Вука Стефановића Караџића. Дуго би нас задржало набројавање свих организованих и приказаних изложби. Зато ћу подсетити само на неке као што су: „Књижевност народноослободилачке борбе 1941—1945,“ „Тито у партизанској штампарији 1941—1945,“ „Карл Маркс и Светозар Марковић — Живот и дело“ (приказана у Софији); „Ослобођење Србије 1944.“; „Ужичка република“ (приказана у Берлину НДР) у сарадњи са Музејем устанка 1941. из Титовог Ужица, „Први устав НР Србије 1947. године“; „Драгојло Дудић“ (1887—1941.); „Устанак у Србији 1941. у делима уметника“; „АВНОЈ-ски новембар“, „Друштвено-политички развој Србије 1945—1950. године“; „Устанак 1804.“, „Тимочка буна 1883. године“; „Графика XIX века као историјски извор“; „Милутиновићево и Валтровићево истраживање Студенице“; „Вук Стефановић Караџић“, „Занати на тлу Србије у XIX веку“ и друге.

** Види прилог уз реферат.

Музеј је, такође, уназад 1—2 године започео са припремама неких врло значајних изложби чије је приказивање планирано 1988—1991. године, а везано је за обележавање значајних годишњица. То су: 200-годишњица Кочине крајине (1788—1988); 75-годишњица избијања I светског рата (1914—1989); 600-годишњица битке на Косову (1389—1989); 50-годишњица устанка у Србији (1941—1991) и друге, за чије је музеолошко обележавање најпованији свакако Историјски музеј Србије. Посебно желим да вас обавестим да је припремљена, у сарадњи са Народном библиотеком Србије, и велика изложба: „100 година плаката у Србији (1840—1940)“ чије ће отварање бити обављено 29. овог месеца у 13 часова, у Народној библиотеци Србије. Ту су и изложбе које ће ове 1988. године бити приказане у иностранству: „Концентрациони и заробљенички логори — насиље и отпор (у Москви) и „Оружје и опрема средњовековног ратника у Србији“ (у Берлину — НДР).

У истом раздобљу (1983—1988) стручњаци Музеја су учествовали и у припремама 4 заједничке изложбе, чији су носиоци били Народни музеј, Етнографски музеј, Музеј примењене уметности и Војни музеј: „Уметност Србије у XIX веку (приказана у Бечу и Трсту), Портрет ратника (у Београду), Спомен кућа (родна кућа) Војводе Живојина Мишића у Струганику и „Вук Стефановић Караџић“ (приказана и у Бечу).

Као реципроцитет за приказивање изложби Историјског музеја Србије, Музеј је организовао у Београду приказивање 10 изложби историјских музеја и музеја револуције из Загреба, Љубљане, Сарајева, Новог Сада, Приштине, Марибора, Мостара и Ријеке. То су:

1. „Трагови и сећања — акварели Анкице Опрешник, 1983. године	— Изложба Музеја Војводине из Новог Сада
2. „Словеначки партизански плакат“, 1983. године	— Изложба Музеја људске револуције Словеније из Љубљане
3. „Свједочанства о устанку у Хрватској 1941. године“, 1983. године	— Изложба Музеја револуције народа Хрватске из Загреба
4. „Четрнаеста дивизија у Штајерској“ — 1983. године	— Изложба Музеја народне ослободитве из Марибора
5. „Први Конгрес културних радника Хрватске и изложба ликовних уметника у Топуском“ — 1985. године	— Изложба Музеја револуције народа Хрватске из Загреба

6. „Развој НОБ Косова и 40 година социјалистичке изградње, 1986. године	— Изложба Музеја револуције народа и народности Косова из Приштине
7. „Цртежи из Логора Дахау, 1986. године	— Изложба Музеја људске револуције Словеније из Љубљане
8. „Партизански плакат“, — 1986. године	— Изложба Музеја револуције БиХ из Сарајева
9. „Стари Мостар с краја XIX и почетком XX века“, 1987. године	— Изложба Музеја Херцеговине из Мостара
10. „Ријечка битка“, 1987. године	— Изложба Музеја револуције из Ријеке

У оквиру међународне сарадње Музеј је приказао 4 изложбе у иностранству:

— „Концентрациони и заробљенички логори — Насиље и отпор“	— У Познању (НР Пољска 1983. год.
— „Устанак у Србији 1941. у делима уметника“	— У Прагу и Братислави (ЧССР) 1984/5. год.
— „Ужичка република“	— У Берлину (НДР) 1986. год.
— „Светозар Марковић — Живот и дело“	— У Софији (НР Бугарска 1987. год.

На бази реципроцитета у истом раздобљу организовано је у Београду приказивање 5 изложби из иностранства:

— „90 година од оснивања политичке партије радничке класе Румуније	— из Букурешта 1983. год.
— „Поморска пловидба и трговина кроз векове“	— из Берлина (НДР) 1985. год.
— „Борба чехословачког народа против фашизма у II светском рату и њен одраз у ликовној уметности“	— из Прага, 1985. год.
— „Знаменитости Великог Октобра“	— из Москве, 1987. год.
— „Европско хладно оружје (од праисторије до I светског рата)	— из Берлина (НДР) 1987. год.

Преко ових бројних студијских и тематских изложби из свих временских периода српске историје, а посебно напредног,

социјалистичког и револуционарног покрета, народноослободилачке борбе и социјалистичке изградње, научно заснованих и музеолошки добро презентираних, Музеј је значајно допринео упознавању грађана, не само у СР Србији, него и знатно шире — у СФРЈ и иностранству, са значајним догађајима и личностима из ближе и даље прошлости српског народа. Преко ових изложби Музеј је остваривао и своју васпитно-образовну функцију, посебно на плану неговања и развијања напредних и револуционарних традиција.

Неке од изложби Историјског музеја Србије као што су: „Књижевност народноослободилачке борбе 1941—1945.“, „Тито у партизанској штампи 1941—1945.“, „АВНОЈ-ски новембар“, „Ужичка република“ и друге имале су општејугословенски карактер, и као такве носиле су у себи и својим садржајем су истицале братство и јединство наших народа — једну од најзначајнијих тековина НОБ и социјалистичке револуције. Дужан сам да посебно истакнем чињеницу да су све изложбе Историјског музеја Србије које су приказиване у другим нашим социјалистичким републикама и покрајинама лепо примане и да су биле добро посећене.

Значајан део активности Музеја како у земљи, тако и у иностранству, био је везан за послове од значаја за Републику. Ту пре свега спадају послови на класификацији уметничко-историјских предмета од изузетног и великог значаја, на спровођењу новог система музејске документације, односно Правилника о регистрима уметничко-историјских дела и пружање помоћи музејима у СР Србији по овим и другим питањима из домена матичне надлежности Музеја.

У оквиру послова од интереса за Републику истичемо и допринос овог Музеја на заштити уметничко-историјских предмета у Манастиру Хиландару (Грчка), и координирању послова на нивоу Југославије у сарадњи са НР Мађарском за период новије историје.

Музеј издаје и свој стручно-научни часопис под називом Зборник Историјског музеја Србије. Од оснивања до данас објављена су 23 броја, број 24 је спреман за штампу, а у припреми је и број 25 за ову годину. Финансијска средства за издавање Зборника, Музеју обезбеђује Републичка заједница културе а са делом средстава учествује и Републичка заједница науке. У Зборнику се објављују научни радови из свих историјских периода, стручни прилози из музеологије и анали Историјског музеја Србије са прегледом одржаних изложби у земљи и иностранству и написима у штампи о акцијама Музеја. У круговима научних радника и музеалаца Зборник ИМС ужива леп углед, уз врло позитивне оцене за прилоге које објављује. Осим Зборника Музеј повремено, зависно од финансијских могућности, издаје и друге публикације. Таква је на пример и књига др Владимира Стојанчевића, дописног члана САНУ и дугогодишњег сарадника овог Музеја; „Вук и

његово доба — чланци и расправе“ која ових дана излази из штампе. Чини нам се да није потребно посебно наглашавати, јер је то већини од вас познато, да Музеј редовно у оквиру своје изложбене делатности уз сваку студијско-тематску изложбу издаје и пратећу публикацију, са текстовима на врло завидном нивоу, чији су аутори стручњаци овог Музеја.

Значајну пажњу Музеј посвећује и стручном усавршавању својих радника. У том циљу организован је студијски боравак наших стручњака за музејску документацију у Пољској (Познањ и Варшава) и препаратора-конзерватора у Берлину (НДР). Такође су организовани, дужи или краћи, појединачни или групни боравци радника овог Музеја у музејима Москве, Беча, Берлина, Букурешта, Турн Северина, Софије, Рима, Фиренце, Венеције, Истамбула, Анкаре, Солуна — са посетом Хиландару, Атине и Торонта (Канада). Сарадници Музеја су активно учествовали са прилозима и на стручним и научним окуповима које су организовали САНУ, историјски институти, музеји и друштва музејских радника Србије и Југославије.

Дугогодишња је пракса овог Музеја да активно сарађује са бројним институцијама из области културе, науке, образовања (музејима, библиотекама, заводима и њиховим друштвима и асоцијацијама, институцима, САНУ, факултетима и школама, производним радним организацијама, самоуправним интересним заједницама, органима државне управе, друштвено-политичким организацијама (ССРН, Партија, Синдикат, СУБНОР), Хиландарским саветом, Координационим одбором за заштиту споменика културе у иностранству и другима.

Осећам посебну обавезу, али и пријатну дужност, да укажем на чињеницу да се, посебно од 1987. године, повећао број радних организација које се јављају и као спонзори акција овог Музеја. Поред Робне куће „Београд“ и Електродистрибуције Београд са којима је Музеј успоставио сарадњу пре више година, нешто касније је сарадња успостављена са „Клузом“, а од 1987. и са другима. То су: Институт „Михаило Пупин“ БРИ — Рачуноводство, Београд; „Јавор“ — Ивањица; Саобраћајни институт „ЦИП“ — Београд; „Типопластика“ — Горњи Милановац; „Ташмајдан“ — Маркетинг служба — Београд; „Графика“ — Младеновац; „Радиотон“ — Београд и Отворени атеље „Сингидунум“ — Београд. Желим такође да истакнем изузетну сарадњу са Сава-центром и Београдским сајмом, са свим музејима у унутрашњости и у Београду, посебно са Музејом револуције народа и народности Југославије и Војним музејом, а такође и са Народном библиотеком, Архивом Србије, Архивом Југославије, музејима у Титовом Ужицу и Нишу, Домом културе у Врњачкој Бањи и другима чији број није мали.

Поред свега већ реченог, желим да нагласим да је Музеј чинио значајне активности на плану информисања и пропаганде

у првом реду са медијима масовне комуникације и информисања какви су Телевизија, Радио Београд (Први и Други програм, Студио Б) и штампа („Политика“, „Експрес политика“, „Борба“, „Вечерње новости“) који су својим информацијама и написима дали значајан допринос упознавања јавности са радом и проблемима Историјског музеја Србије.

На крају, дозволите ми да вас кратко информишем и о неким питањима од виталног значаја за даљи рад овог Музеја.

Од оснивања до данас, пуних 25 година, Музеј нема решено питање свог смештаја, адекватне заштите уметничко-историјских предмета од непроцењиве културне вредности, а уско повезано са тим је и нерешено питање материјалне основе рада и неопходних кадрова.

Очекивали смо да ћемо овај наш јубилеј прославити знатно друкчије и у својој згради. То је зграда на углу Улица Кнез Михајлове и Змај Јовине, некадашња Прометна Банка, а сада су њени корисници: Институт економских наука и продавнице: Папирница „Шумадија“, златарна „Рапид“ и обућа „Солид“. Зграда у коју Музеј треба да се усли није више спорна. Спорно је још увек исељење продавница које сада користе око 500 m² најлепшег галеријског простора, и око 200 m² подрумског простора неопходног за депо Музеја. Морам да нагласим да је активност на решавању овог проблема нешто живнула у 1987. години, постигнути су одређени договори везани за пресељења, а гајимо искрену наду да ће органи Скупштине града Београда и СО Стари град, са Заводом за заштиту споменика културе града Београда (зграда у Змај Јовиној 12 је под заштитом као споменик културе) и другим надлежним органима и организацијама учинити све да се позитивно реши иницијатива Извршног већа Скупштине СР Србије упућена Скупштини града Београда да се ово питање позитивно реши и цела зграда наменски определи за садржаје Историјског музеја Србије.

Верујемо да ће у овој години Републички комитет за културу и Републичка заједница културе заједно са Музејем размотрити све његове проблеме и тако омогућити благовремене припреме Музеја за пресељење у нови објекат, које се реално може очекивати тек на пролеће идуће, 1989. године, а за благовремене припреме Музеју ће већ ове године бити потребна значајна финансијска средства.

Дужан сам да вас обавестим и о стању радова на Конаку кнеза Милоша Обреновића у Топчидеру. Стална музејска поставка биће посвећена I и II српском устанку, односно српској револуцији 1804. до признавања аутономије у оквиру турског царства Кнежевине Србији што је учињено султановим хатишерифима из 1830. и 1833. године. Радови на санацији и рестаурацији, који се изводе под стручним надзором Градског завода за заштиту споменика културе, биће завршени према утврђеном програму до 1. априла ове године. Неопходно је

да стручњаци Републичког завода за заштиту споменика културе обаве радове на откривању слика на неким зидовима, што може потрајати и више месеци. Стручњаци Историјског музеја Србије су завршили синопсис нове поставке, закључени су уговори и предати на рестаурацију: уметничке слике, уставничке заставе и неки други експонати, али је остало још доста посла око припреме експоната за поставку, набавке опреме (од стране Завода за заштиту споменика културе) и низ других послова који се не могу ни започети без значајних финансијских средстава. Зато, да би и Завод за заштиту споменика културе града Београда и Историјски музеј Србије могли завршити све послове и припремити отварање Конака за јавност, очекујемо да ће Републичка заједница културе и други надлежни органи хитно решити питање финансијских средстава, јер то је сада најзначајнија карика од које зависи завршетак посла у овој години, што би за Београд и Републику у целини представљало значајан културни догађај.

На крају свега реченог очекујемо да 1988. година у којој Музеј обележава 25 година свога постојања и успешног рада са широко разгранатим везама у земљи и иностранству, буде прекретница у разрешавању његових проблема. Очекујемо да ће и Република и Град Београд учинити све да Музеј још ове године отвори Конак у Топчидеру и да се хитно реши питање коришћења целе зграде у Змај Јовиној 12 — Кнез Михаиловој 26 од стране Музеја, што подразумева и простор који сада користе наведене продавнице и да ће се најкасније на пролеће идуће, 1989. године Музеј уселити у своју зграду, у којој ће осим смештаја, имати обезбеђен и изложбени простор и простор за модеран Депо у коме ће наћи своје место уметничко-историјски предмети из збирки овог Музеја уз услове за њихову праву заштиту. У томе очекујемо подршку и свих вас.

Поздрављајући вас у име радног колектива Историјског музеја Србије, захваљујем се свима на досадашњој успешној сарадњи и одзиву да данас заједно са нама обележите ову прву велику годишњицу Историјског музеја Србије.

23. фебруара 1988. године

I ЗБИРКЕ:

— Оружја и војне опреме	898	предмета
— Знамења и одликовања	319	"
— Реалија	645	"
— Униформи	269	"
— Фотографија	9.074	"
— Плаката	485	"
— Карата	574	"
— Печата	112	"
— Архивског материјала	1.745	"
— Ручкописа (књижевних)	35	"
— Књига	277	"
— Ликовна	1.307	"
— Примењене уметности	227	"
— Археолошка	888	"
— Етнографска	864	"
— Етнографска	2.142	"
— Привредно-техничка	396	"

У К У П Н О: 20.257 предмета

II ФОНДОВИ:

— Синише Станковића	73	"
— Валтровића и Милутиновића	790	"
— Трише Кацлеровића	66	"
— Едварда Русијана	3	"
— Драгутина Покорног	24	"
— Константина Раносовића	60	"
— Драгише Лапчевића	70	"
— Борба Станојевића	582	"
— Драгише М. Стојановића	874	"
— Концентрациони и заробљенички логори	133	"

У К У П Н О: 2.675 предмета

Збирке и фондови — укупно: 22.932 предмета